

šuje a je potřeba využít po léta získávaných zkušeností a důkazů, abychom si byli jistí, že zavádíme systém péče o duševní zdraví, který maximalizuje šanci nemocných na uzdravu. Myslím, že Česká republika má nyní celkem výhodnou pozici, neboť může při své transformaci péče využít zkušeností s procesem deinstitucionalizace v ostatních zemích, vyvarovat se chybných kroků a může vybudovat komunitní systém, který skutečně dodá sílu našim duševně nemocným pacientům.

Lucie Kališová, Jan Vevera

Další informace o zmiňovaných projektech viz:

1. Killaspy H et al. The development of the Quality Indicator for Rehabilitative Care (QIRC): a measure of best practice for facilities for people with longer term mental health problems. *BMC Psychiatry*. 2011 Mar 1; 11: 35.
2. Killaspy H et al. Quality of longer term mental health facilities in Europe: validation of the quality indicator for rehabilitative care against service users' views. *PLoS One*. 2012; 7(6): e38070.
3. Killaspy H et al. Service quality and clinical outcomes: an example from mental health rehabilitation services in England. *Br J Psychiatry*. 2013 Jan; 202: 28–34.

z historie

PSYCHOANALYTIK HEINZ KOHUT: 100. VÝROČÍ NAROZENÍ

ÚVOD

„Představa analytika jako neutrálního čistého plátna pro pacientovy projekce má v současných pojetích analytického procesu čím dál slabší pozici,“ konstatoval Thomas H. Ogden v roce 1994.¹ Paternalismus a přehnaná zdrženlivost vůči pacientům byly v psychoanalýze kritizovány už od padesátých let minulého století.² Postupně převládlo chápání vztahu pacienta a analytika/psychoterapeuta jako bipersonální nebo intersubjektivní situace. Heinz Kohut přispěl pracemi o empatii jako zástupné introspekci, o selfobjektních přenosech, a od nich odvozených osobnostních typech³ k možnostem léčit závažné formy narušení narcistické rovnováhy. Stál u zrodu americké selfpsychologie,^{4,5} dodnes vlivného hnutí s vlastní organizační strukturou, časopisy a výcvikem. Podstatná část Ko-

hutových inovací byla začleněna do integrovaného analytického modelu Otto F. Kernberga a do relativně nového směru strukturované psychoterapie zaměřené na přenos (*Transference Focused Psychotherapy*), usnadňující léčbu pacientů hraničního spektra.⁶

Kohutovy práce jsou vydávány a čteny, česky vyšla *Obnova self*,⁷ nepatří však ke snadno přístupným autorům. Jeho závěry platí pro psychoanalýzu a jsou určeny profesně pokročilým čtenářům. Ze zkušenosti supervizora mohu konstatovat, že přímý převod Kohutových názorů do podpůrné psychoterapie – podle Kernberga jde o psychoterapii s frekvencí jedenkrát týdně⁸ – není prakticky možný pro rozdílnost paradigmat. Kohutovo dílo je v českém prostředí známější ze sekundárních zdrojů a vliv jeho myšlenek na každodenní praxi psychodynamické psychoterapie (význam empatie, zacházení s narcistickými přenosy) získal charakter téměř veřejného majetku.

Životní osudy Heinze Kohuta jsou naproti tomu mnohem méně známy. K dispozici je jediná biografie: kniha Charlese B. Stroziera *Heinz Kohut* s podtitulem *The ma-*

Prvotní verze této práce byla přednesena pod názvem „A kdo to vlastně byl, ten Heinz Kohut?“ na XIX. psychoanalyticko-psychoterapeutickém sympoziu v Opočně dne 7. září 2012 a na II. celostátní konferenci Asociace klinických psychologů ČR v Brně dne 23. února 2013.

Heinz Kohut, říjen 1914 (převzato z publikace Strozier CB. *Heinz Kohut. The making of a psychoanalyst*. New York: Other Press; 2004: 495).

king of a psychoanalyst. Volně by se dalo říci *Analytikova cesta ke slávě*. Po prvním vydání v roce 2001 následovala brožovaná edice u nakladatelství Other Press (2004).⁹ Strozier je profesor historie a licencovaný psychoanalytik; s Kohutem se seznámil na oslavě jeho šedesátin v roce 1973 a věří, že byl do jeho okruhu přizván, aby později sestavil jeho biografii. Není historikem *sine ira et studio*, naopak Kohutův osud se mu stal vášní po devatenáct let, od třiceti osmi do padesáti sedmi. S prací začal rok po Kohutově smrti (1982) bez souhlasu rodiny. Archiv mu zpřístupnil až Kohutův jediný syn, který mu v roce 1996 poskytl obsáhlý rozhovor.

Kdo by snad očekával nějakou hagiografii, bude životopisem nutně zklamán. Autor věnoval pozornost vzpomínkové literatuře – narůstajícího objemu^{10,11} – publikované i nepublikované korespondenci. Hovořil s mnoha pamětníky a vyhledal některé pacienty. Našel rozpory, nejasnosti, polopravdy, drby i vyložené lži. Heinz Kohut se ukázal také jako bytostný tajnůstkář a tvůrce vlastní legendy.

Výhrady recenzentů se týkaly zejména přetížení práce historkami anebo podezření, že biografická data organizoval Strozier tak, aby odpovídala jeho spekulacím.^{12,13} Sophie Freud četla knihu jako vzrušující román,¹⁴ John Gedo se nevyhýbal nesouhlasu a osobnímu pohledu.¹⁵ Recenzenti oceňovali skutečnost, že Strozier odvážně vykreslil plastický portrét rozporuplné osobnosti.

VÍDEŇ 1913–1939

Rodiče Heinze Kohuta uzavřeli sňatek roku 1911 ve Vídni. Dne 3. května 1913 se jim narodil jediný syn, byl obřezán a dostal jména Wolf a Hersh. Užíval občanské Heinz, rakouskou podobu německého Hanse. V jednom rozhovoru uváděl, že jeho příjmení pochází od českých Kohoutů, o etnickém původu rodiny však není pochyb. Rodiče byli členy vídeňské židovské náboženské obce. Příjmení Kohut je poměrně běžné a má kořeny v hebrejském Kohath nebo Kehath (*Genesis 46:11*).

Heinzova matka Else (24. 11. 1890 – 14. 10. 1972), rozená Lamplová, byla v době jeho narození dvaadvacetiletá, temperamentní a přitažlivá žena z dobře situované rodiny, původně pocházející ze Slovenska. O dva roky starší otec Felix (12. 5. 1888 – 30. 11. 1937) se připravoval na dráhu koncertního klavíristy. Pocházel z rodiny gymnaziálního profesora se zřejmě maďarskými kořeny. Obě rodiny přišly do Vídně pochopitelně až po občanské revoluci 1848.

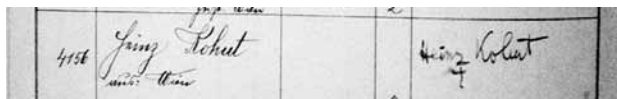
Mladí rodiče byli z krásného chlapce nadšení. V následujícím roce 1914 vypukla válka a Felix Kohut byl povolán do rakouské armády. Otec se pro malého Heinze stal od 16 měsíců do zhruba šesti a půl roku málo známou, občasné se vyskytující osobou v polní šedi. Else využila podpory rodiny a válečné roky prožili na venkově poblíž Vídně. Po návratu z války opustil otec umělecké plány a věnoval se velkoobchodu papírem. Vztah mezi rodiči začal být konfliktní. Ve dvacátých letech se jejich manželství změnilo na formální, oba udržovali mimomanželské vztahy.

Heinz vyrůstal pod majetnickým vlivem nekompromisní, žárlivé a panovačné matky. Běžná škola se jí nezdála dost dobrá, tudíž měl první čtyři roky domácí výuku. I na tehdejší rakouské poměry to byla délka mimořádná. Jako chlapec trávil veškerý čas s domácími učiteli, slečnami na francouzštinu, klavír nebo jinými dospělými. Pravděpodobně na jaře nebo v létě 1924 – bylo mu jedenáct let – našla matka Heinzovi společníka. Stal se jím jistý Ernst Morawetz, univerzitní student asi dvacetiletý, jenž se měl starat o intelektuální rozvoj chlapce, nikoli pomáhat se školou. Ve stejné době nastoupil na klasické Döblingerovo gymnázium. Nároky byly značné a prospěch neměl nijak oslňující, sem tam nějaká dostatečná z matematiky, fyziky nebo latiny. Ernst Morawetz mu byl společníkem i přítelem, trávili mnoho času v muzeích, galeriích nebo na koncertech. Idealizoval si ho jako „duchovního vůdce“. Homoerotické svedení mohl vzdělaný mladý muž interpretovat chlapci, obdivujícímu antiku, jako řeckou lásku. Není celkem jasné, jak dlouho jejich homosexuální poměr trval; ze strany Heinze to byla skutečná první láska.

Před třináctými narozeninami, 20. dubna 1926, byl přijat do židovské náboženské obce při obřadu *bar mitzva*; později se ke znalosti hebrejštiny nehlásil.

Rodinný život měl formální rysy, poznamenané častou nepřítomností rodičů. Materiálně se Kohutovým vedlo dobře, matka otevřela maloobchod se školními potřebami a galanterií. V Grinzingu, čtvrti vyšší střední třídy na okraji Vídně, si postavili dům. Zhruba do třinácti let se Heinz pilně věnoval klavíru, s otcem se ovšem rovnat nemohl. Hrál dál bez větších ambicí a láska k hudbě ho doprovázela celý život. Sdílel ji s přítelem z gymnázia Sieg-

i Vyběr z Kohutovy korespondence byl zveřejněn v roce 1994. Cocks G, ed. *The curve of life: correspondence of Heinz Kohut: 1923–1981*. Chicago: University of Chicago Press; 1994.

Podpis Heinze Kohuta v promoční knize Vídeňské univerzity (<http://gedenkbuch.univie.ac.at>)

mundem Löwenherzem (1911–2010), jenž vystudoval hudební vědu ve Vídni a pod jménem Levarie se prosadil jako muzikolog v USA. Koncerty, výstavy, opera, literatura a čtení Goethových sebraných spisů, diskuse v kavárnách, putování s romantickým hnutím *Wandervogel* – to byly prvky Kohutova dospívání, kde bylo mnoho místa pro kulturu a idealistické diskuse, avšak téměř žádné pro etnickou nebo náboženskou identitu.

Po maturitě se na podzim 1932 zapsal na Lékařskou fakultu Vídeňské univerzity. Poměry byly liberální, takže od února do srpna 1936 stážoval v Paříži. Praktikoval v *Hôtel Dieu* a v *Hôpital St. Louis*, kde se setkal s otřesnými případy terciární syfilis. Na stáži se seznámil s medikem Jacquesem Palacim (1915–1995). Palaci pocházel z Istanbulu z bohaté sefardské rodiny. Podle jeho svědectví byl Kohut usměvavý, okouzující mladík s velkým šarmem. Na podzim 1936 pokračoval Palaci na Vídeňské univerzitě. Vzpomínal, že v *Paradiesgasse*, kde měli Kohutovi dům, byl za tři roky dvakrát, nikdo nebyl doma a v domě *nebylo známek života*.

Felix Kohut byl hrdý na univerzitního studenta a v té době se vzájemně sblížili. Otec však onemocněl akutní leukémií a po půl roce – 30. listopadu 1937 – zemřel ve čtyřiceti devíti letech. Několik týdnů navštěvoval zdrčený syn psychologa Waltera Marseillese, záhy ale hledal někoho jiného. Počátkem roku 1938 zahájil analýzu u Augusta Aichhorna (1878–1949). Tehdy šedesátiletý Aichhorn měl pověst výborného klinika. Freud mu byl dlouhodobě nakloněn a napsal předmluvu k jeho knize *Zpustlá mládež* z roku 1925.¹⁶ Kohut vděčně vzpomínal na bezprostřední atmosféru hodin, kdy s ním mnohdy sdílel gauč i Aichhornův pes Schnidi. Analýzu po více než roce narychlo ukončil kvůli odjezdu z Rakouska. Po válce si dopisovali až do Aichhornovy smrti v roce 1949.

Připojení Rakouska k Německu nebylo ve 30. letech jen vnitropolitickým tématem. Už v červenci 1934 byl při pokusu o nacistický puč zavražděn ministerský předseda Engelbert Dollfuß. V březnu 1938 se mělo konat referendum o připojení k Německu. Vzhledem k nejistému výsledku zvolil Adolf Hitler vojenské řešení a 11. března 1938 vtrhla německá vojska do Rakouska, tzv. *Anschluss*. Začala druhá traumatizace Heinze Kohuta válkou.

Přes noc se aktivizoval tradiční rakouský antisemitismus, od května 1938 začaly platit tzv. norimberské zákony, které určovaly příslušnost k židovství podle členství v náboženské obci. Ačkoli Kohutovi byli nábožensky vlažní a bydleli ve čtvrti s minimem židovského obyvatelstva, byli antisemitskými opatřeními ohroženi. Následovalo arizování firem, zabavování vkladů v bankách a vylučování židovských profesorů i studentů. Není vůbec jisté, zda Kohut opravdu viděl 3. června 1938 nastupovat Sigmunda Freuda s doprovodem do Orient Expressu, jak barvitě popisoval, nebo jestli se jedná o sou-

část osobní legendy. O utajovaném odjezdu mohl vědět od Aichhorna, který byl Freudovým důvěrníkem v praktických záležitostech.¹⁷

Léto 1938 bylo plné nejistoty a příprav. Přítel Siegmund Levarie před odjezdem do USA slíbil, že oběma Kohutům zajistí prostřednictvím vlivného strýce imigraci. Dlouho se nic nedělo. Frau Kohut se pokusila prodat dům (z roku 1932) v Grinzingu, byla však vydírána a musela se spokojit jen s částí ceny. V září 1938 přišlo překvapivé rozhodnutí, že studenti židovského původu, kteří byli v posledním ročníku studia, mohou studium dokončit. Heinz Kohut složil během čtyř týdnů osm rigorózních zkoušek a 31. října 1938ⁱⁱ obdržel při diskriminačním aktu promoce pro neárije (*Nichtarierpromotion*) doktorát medicíny, spojený se zákazem výkonu povolání v Německé říši. Antisemitismus se dramaticky vyhrcoval; v noci z 9. na 10. listopaduⁱⁱⁱ přišla smrtě tzv. Křišťálové noci.

Mnoho z rodinného majetku pohltily poplatky. Za vystěhování 20 000 říšských marek (*Reichsfluchtsteuer*) a k tomu dalších 975 vyložené perverzní *Entjudungauflage*, tedy dávky na odstranění židů. Konečně v březnu 1939 odejel Heinz Kohut jako vedoucí skupiny 125 uprchlíků přes Paříž do Anglie. Byli internováni na venkově v Kentu s tím, že jsou v bezpečí a mohou čekat. Ubytování a strava byly britsky skromné, režim nebyl nijak tuhý. Když měl v říjnu zápal plic, byl propuštěn do Londýna ke strýci Hansi Lamplovi.

Všichni příbuzní, kteří zůstali ve Vídni, zahynuli při holocaustu.

V CHICAGU

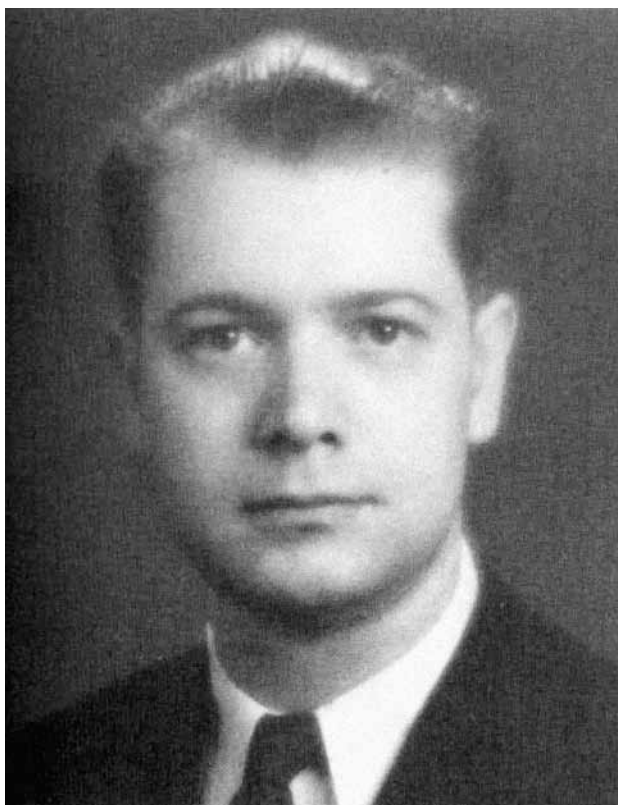
V únoru 1940 odcestoval Kohut, aniž by věděl, co je s jeho matkou, lodí z Liverpoolu do Bostonu a odtud do Chicaga, kde ho 4. března očekával Siegmund Levarie. První večer se jeho prostřednictvím seznámil s Robertem W. Wadsworthem (1913–1990). Narození ve stejný den a rok zůstali vázání celoživotním vztahem. Heinz přítele respektoval pro mimořádné encyklopedické vzdělání a hluboký zájem o hudbu, který sdíleli. Ve čtyřicátých letech trávil svátky s Wadsworthovou rodinou. Robert žil sám, podle svědků byl samotářský, stydlivý a puritánský. Zároveň tehdy byla severoamerická společnost velmi konzervativní a prezentovat se jako homosexuál bylo vyloučeno i v intelektuálních kruzích. Strozier narazil ještě po letech na drby, že Kohut a Wadsworth byli ve čtyřicátých letech milenci. Ve vztahu byl Kohut zřetelně dominantní, i když loajální. Wadsworth byl u Kohutů přijímán jako člen rodiny.

Jak se Else Kohutová dostala z Vídne v únoru 1940, je zahaleno tajemstvím, avšak v březnu dorazila do Chicaga. Zanedlouho otevřela prosperující obchod „*De Elsie's*“ s dámskou módou a doplňky.

Dr. Heinz Kohut zahájil praxi hned v dubnu 1940 povinným „kolečkem“ (*internship*) za stravu, bydlení, praní prádla a 30 \$ měsíčně. Po roce pokračoval rezidenturou na neurologickém a psychiatrickém oddělení univerzitní

ii Podle Stroziera 3. listopadu; správné datum je 31. října, což je uvedeno v promočním protokolu, zveřejněném Vídeňskou univerzitou na internetu.

iii Strozier nesprávně uvádí datum z 8. na 9. listopadu.

Heinz Kohut jako mladý lékař, jaro 1941 (převzato z publikace Strozier CB. Heinz Kohut. *The making of a psychoanalyst*. New York: Other Press; 2004: 495).

nemocnice Billings Hospital. V elitářském a distinguovaném prostředí silně hierarchické nemocnice vynikl inteligencí a pracovitostí. Kolem roku 1944 se ale od neurologie obrátil směrem k psychiatrii.

V letech 1941 až 1948 žil v nemocnici spolu s dalšími rezidenty. O Kohutově soukromí nevěděl nikdo nic, udržoval si odstup a mýtus tajemného. Někdy v tomto období se začal prezentovat jako částečně židovského původu a šířil o sobě, že chodil ve Vídni s matkou do katolického kostela. Nechtěl být jedním z bezvýznamných židovských uprchlíků z Evropy. Chtěl prorazit. V roce 1945 se stal občanem Spojených států, vstoupil do unitářské církve a angažoval se v kostele poblíž univerzity. V roce 1946 ukončil rezidenturu z neurologie a v roce 1949 graduoval z psychiatrie.

Až potud můžeme vidět paralelu s životním příběhem Sigmunda Freuda: medicína ve Vídni, studijní cesta do Paříže, neurologie a neurovědy... Kohut ovšem měl k dispozici výsledky práce zakladatelské psychoanalytické generace, a tak mohl v listopadu 1942 podat přihlášku do Chicagského psychoanalytického institutu (*Chicago Institut of Psychoanalysis*).

Institut založil roku 1932 Franz Alexander¹⁹ z prostředků Rockefellerovy nadace ve výši 500 000 \$. Jako manažer a diktátorský šéf přivedl postupně řadu spolupracovníků, např. najal Karen Horneyovou za tehdy neslýchaných 15 000 \$ ročního platu. Mimouniverzitní výcviková instituce vycházela z modelu Berlínského psychoanalytického institutu. Základním pilířem byla společná práce analytiků a kandidátů. Cílem byla reforma psychiatrie a výzkum psy-

chosomatických chorob: ve 40. letech šlo o studium „specifického konfliktu“ u bronchiálního astmatu, esenciální hypertenze, hypertyreózy, neurodermatitidy, progresivní polyartritidy, duodenálního vředu a ulcerózní kolitidy.

Při přijímacím řízení v roce 1942 Heinze Kohuta nepřijali. Doporučili mu léčebnou analýzu, kterou zahájil v březnu 1943 u Ruth Eisslerové. Jeho analytička ho spojovala s milovanou Vídni, kde se v letech 1933 až 1937 školovala u Theodora Reika a Richarda Sterby. Kohut však bral tuto analýzu jako nepříjemnou povinnost, cítil se nepochopený a těžko snášel klasické interpretace. John Gedo¹⁵ a také Weisel-Barth¹⁸ se domnívají, že tato analýza posílila Kohutovo nepravé self, aby se pokusil sublimovat tajnou homosexualitu do manželství, rodičovství a tvořivé práce, a umožnila tak rozvinout jeho inteligenci a charisma do skvělé kariéry psychoanalytika.

Když byla čtyřletá analýza uznána za tréninkovou, začal na podzim 1946 s teoretickými semináři. Pečlivě studoval Freudovy práce a navzdory prostředí institutu, kde Alexander prosazoval zkrácení analýzy, snížení frekvence hodin a konečně kontroverzní koncept *korektivní emocionální zkušenosti*, se profiloval jako pravověrný freudián. Psychosomatický výzkum mu byl cizí, spatřoval v něm nebezpečí biologizace psychoanalýzy.

Předepsány byly čtyři „kontrolní“ (supervizní) případy. Kohut s nimi pracoval čtyřikrát nebo pětikrát týdně, což v institutu nebylo běžné. Absolvoval v říjnu 1950 esej o novele *Smrt v Benátkách*^{iv} svého oblíbeného Thomase Manna.²⁰ Krátce řečeno šlo o vypořádání dvou témat evropského života Heinze Kohuta: homosexuální lásky a smrti.

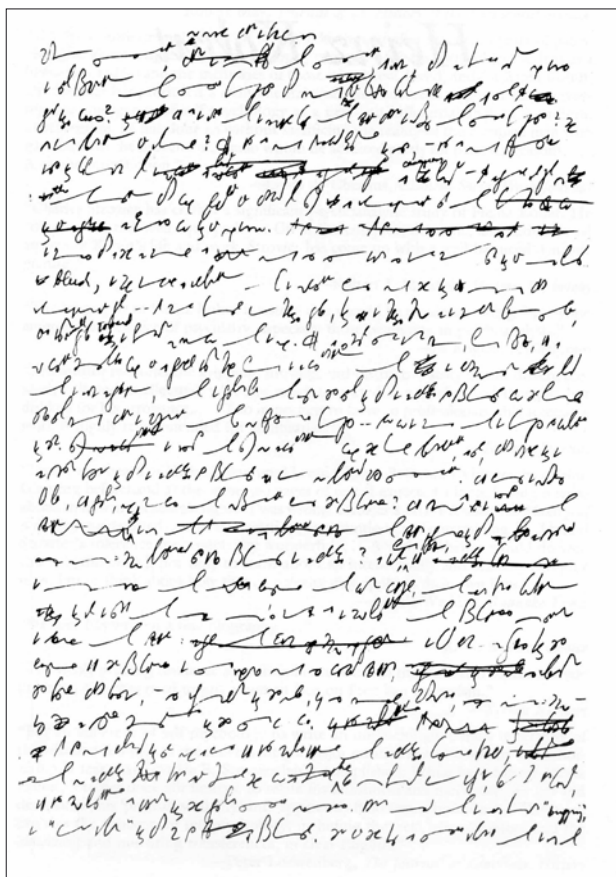
VZESTUP A STABILITA

O zkušenostech Heinze Kohuta se ženami není mnoho známo. Přátelům zmiňoval jako první zkušenost jakýsi prostituční kontakt v Paříži. Koncem roku 1943 se sblížil s dvacetiletou dobrovolnicí Barbarou Bryantovou. Bylo to velmi půvabné, avšak poněkud naivní děvče, které Heinz trochu vzdělával, když jí pár dnů po seznámení věnoval k Vánocům svůj nejoblíbenější román, *Kouzelný vrch* Thomase Manna. V jejích vzpomínkách zůstal zábavným společníkem vybraného chování. Rozešli se na jaře 1945 poměrně náhle, Kohut přítelkyni nepředstavil matce a také Barbara o ní nic nevěděla.

V institutu se seznámil s o jeden rok starší sociální pracovnící Elizabeth Meyerovou, pocházející z německé protestantské rodiny. Spojovala je němčina a Vídeň, kde se v letech 1936 až 1939 psychoanalyticky školovala. Manželství uzavřeli po krátké známosti v říjnu 1948. Strozier se domnívá, že velkou roli sehrál konvenční tlak na naplnění heterosexuálního standardu – bez manželky by byl Kohut v padesátých letech sotva vážně akceptovatelný jako psychoanalytik.

Jedináček měl jediné dítě: 11. března 1950 se narodil syn Thomas (po Mannovi) August (po Aichhornovi).

^{iv} S ohledem na autora, Thomas Mann zemřel 12. 8. 1955, vydal práci až po jeho smrti. Kohut H., „Death in Venice“ by Thomas Mann. *Psychoanal Quart* 1957; 26 (2): 206–228.

Těsnopisný koncept Heinze Kohuta (převzato z publikace Strozier CB. Heinz Kohut. *The making of a psychoanalyst*. New York: Other Press; 2004: 495)

Kohut se synovi hodně věnoval, zejména ho podporoval po výkonové stránce a staral se o jeho všestranný rozvoj. Možná té snahy bylo příliš, takže v postpubertě docházelo k všelijakým domácím rebeliím. V roce 1969 se Thomas na univerzitě zapojil do ostrých protestů proti vietnamské válce, jeho otec situaci těžko zvládal a také se obával o vlastní pověst.

Od roku 1957 bydleli Kohutovi v reprezentativním bytovém komplexu, tzv. Arkádách (*Cloisters*), nedaleko univerzity. Betty zůstala v domácnosti a později pracovala jako psychoterapeutka v univerzitním centru duševního zdraví. Frau Kohut bydlela nedaleko a rodinu často navštěvovala. U matky se od poloviny 60. let objevily četné paranoidní bludy. Po mozkové mrtvici jí Heinz Kohut opatřil institucionální péči. Navštěvoval ji pravidelně až do října 1972, kdy ve věku osmdesáti dvou let zemřela.

Rodinný život, založený na loajalitě a oddanosti manželky, spolu s úspěšnou praxí vedly ke stabilizaci životních poměrů. Kohut se postupně stal mužem pravidelnosti. Rozvrh s pacienty byl vzhledem k četnosti hodin značně stabilní. Kolem padesátky přestal kouřit cigarety a ráno běhal v nedalekém parku – kolem poloviny 60. let to zdaleka nebyla móda. Po večeri psal dopisy nebo studoval, pak poslouchal vážnou hudbu, manželka seděla s ním a ráda si zdřímla. Po procházce kolem desáté následoval šálek čaje a večer pro rodinu končil. Nespával déle než pět hodin, takže si dlouho po půlnoci četl. Během

týdne se stravoval střídavě, měl ale rád víkendové večere s přáteli a klasickou hudbou z desek, kvalitním vínem a dlouhým povídáním.

I roční rozvrh býval stálý. Kvůli alergické rýmě pronajímal Kohut na léto domek v kalifornském Carmelu. Do časného odpoledne tam psal nerozluštělným rakouským těsnopisem, pak koncept anglicky namluvil do diktafonu a poštou poslal sekretářce. Následovaly nesčetné úpravy textu. Většinu prací napsal o takové „dovolené“. Víkendy během roku rád trávil u švagrové ve Wisconsinu, běžkoval nebo pozoroval ptactvo a rychle se stal i v této oblasti odborníkem.

Vždy dbal na eleganci, oblek a kravata byly samozřejmostí. Kolegové vzpomínají, že často vystupoval povýšeně až arogantně. Pracoval velice soustředěně a využíval každou chvíli. Přečetl a komentoval stohy rukopisů kandidátů a léta sloužil v redakční radě *Journal of the American Psychoanalytic Association*.

Pacientům utkvělo jeho pečlivé naslouchání a trpělivost. Zároveň nebyl typem mlčenlivého analytika, z každé hodiny se snažil něco vytěžit. Brzy proslul jako klinik, který si ví rady s těžkými případy. O správnosti analytického výkladu byl neotřesitelně přesvědčen, což ovšem nebylo bez rizika. Např. Peter Barglow, jehož případ je v *Obnovení self* uveden pod jménem pana W., trpěl problémy s konečníkem, které Kohut interpretoval jako součást pokusu *nasát nepřítomný selfobjekt očima nebo konečníkem* (v českém vydání str. 61–67). Barglow však měl nerozpoznanou anální fisuru, po chirurgickém ošetření potíže zmizely.

Společensky chtěl být Heinz Kohut přijatý, adaptovaný, konvenční. Politicky se profiloval jako liberální demokrat, idealizoval si J. F. Kennedyho, nedá se však říci, že by se zajímal o občanská práva nebo rasovou rovnost. Zcela ho pohlcovala práce s pacienty a kandidáty, tréninkovým a supervizním analytikem se stal v roce 1953, výuka v institutu, semináře na univerzitě, konference, cesty do Evropy... Podílel se na přepracování výuky teorie a vedl dvouletý klasický kurs. Semináře byly brilantní, avšak jeho spolupracovník Paul Ornstein vzpomínal, že se *každý cítil tak malý, že to byl ve skutečnosti pedagogický propadák*. Hodně publikoval. Stal se postupně vůdčí osobností severoamerické psychoanalýzy, v letech 1962 až 1963 byl ve funkci zvoleného prezidenta a v období 1964 až 1965 ve funkci prezidenta Americké psychoanalytické asociace (*American Psychoanalytic Association*). Jeho odchod z funkce nebyl jednoduchý, náhle onemocněl laryngitidou a nemohl přednést závěrečný projev. Později se nechával slyšet, že vše, co ví o narcismu, se naučil při výkonu této funkce.

Kolem padesátky dosáhl kariérního vrcholu, zároveň se jednalo o mimořádnou zátěž, neboť v letech 1965 až 1968 byl také viceprezidentem *International Psychoanalytic Association* (IPA). Ve funkcích se sblížil se špičkami oboru, dopisoval si zejména s Annou Freudovou, Kurtem Eisslerem a Heinzem Hartmannem. V roce 1966 při příležitosti udělení čestného doktorátu bydlela Anna Freudová u Kohutů a došlo také k osobnímu sblížení. Očekával její podporu v záměru stát se prezidentem IPA na období 1969 až 1971. Zároveň si uvědomoval, že tyto funkce téměř znemožňují vlastní tvůrčí činnost. Ambivalentně proto přijal

zprávu Anny Freudové, že podporu od jí nemilovaných kleiniánů má Leo Rangell, který pak sloužil jako prezident IPA po dvě následující období.²¹

TVOŘIVOST

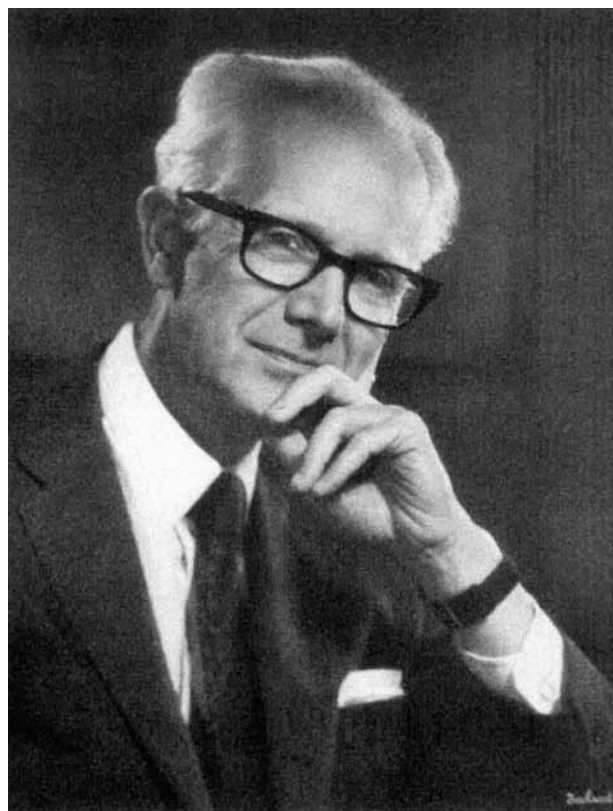
Už od raných padesátých let promýšlel Heinz Kohut příspěvek o empatii, přednesený roku 1957 při oslavách 25. výročí chicagského institutu a publikovaný v roce 1959.²² Pojem empatie nebyl v psychoanalýze neznámý, Freud se o empatii zmínil zcela okrajově v poznámce 34 k práci *Davová psychologie a analýza Já* z roku 1921: „Od identifikace vede cesta přes napodobování ke vcítění, to znamená k pochopení mechanismu, díky němuž je nám vůbec umožněno zaujetí stanoviska k duševnímu stavu někoho jiného.“²³

Základní myšlenka Kohutova článku se týkala skutečnosti, že náš vnitřní svět je poznatelný jen pomocí introspekce a její zprostředkované formy empatie. „Naše myšlení, přání, pocity a fantazie nelze vidět, čichat, slyšet, ani se jich dotýkat,“ napsal. Přesto nelze popírat jejich existenci: „...metoda pozorování je původně fyzikální, zásadní součásti našeho pozorování jsou introspekce a empatie.“

V polovině šedesátých let se začal zabývat novými koncepty. Když hovořil na seminářích např. o idealizaci superega, nikdo zpočátku nevěděl, co má na mysli. V roce 1965 napsal článek na téma formy a proměny narcismu.²⁴ Příspěvek byl připraven jako závěrečná řeč jeho prezidentství americké asociace. Šlo zejména o revizi Freudova konceptu z práce *K zavedení narcismu* z roku 1914.²⁵ Kohut navrhoval zabývat se problémem nezaujatě a nestavět vztah k sobě a k druhým do protikladu. Považoval odsuzování narcismu za projev proniknutí altruistického hodnotového systému západní civilizace do psychoanalytického myšlení. V článku jsou obsaženy hlavní myšlenky pozdější selfpsychologie na téma sebeobdivu (grandiózní self) jako zdroje zdravých ambicí na jedné straně, a téma idealizace objektu jako zdroje hodnot a ideálů – vnitřních vůdců – na straně druhé. Podle Kohuta se narcismus může transformovat třemi způsoby: za prvé do podoby kreativity, za druhé jako empatie ve smyslu shromažďování informací o druhých lidech, kterou srovnával se schopností rozpoznávat obličeje, a konečně třetí oblast představuje humor, ovšem bez defenzivních forem vtipkování a sarkasmu.

Zvláštností Kohutovy tvořivosti je skutečnost, že s koncipováním knih začal ve druhé polovině šestého decennia, kdy už někteří myslí na důchod. Od poloviny šedesátých let prakticky přestal číst pro zábavu a v posledním desetiletí života přestal sledovat i analytickou literaturu, aby se mohl plně soustředit na vlastní práci. Disponoval důvěrnou znalostí Freudova díla a egopsychologických prací Anny Freudové, Heinze Hartmanna a dalších. Sledoval publikace Melanie Kleinové, ačkoli s jejími teoriemi intrapsychického vývoje v raném dětství hluboce nesouhlasil. Dobře znal názory Margaret Mahlerové a Edith Jacobsonové. Winnicotta necitoval a podle Strozierova názoru jeho práce prostě ignoroval.

Během roku 1969, kdy intenzivně pracoval na první knize, kolem sebe shromáždil skupinu mladších kolegů,

Oficiální portrét na vrcholu kariéry v polovině 70. let (převzato z publikace Strozier CB. Heinz Kohut. *The making of a psychoanalyst*. New York: Other Press; 2004: 495)

kteří většinou dříve analyzoval nebo supervidoval. Při přípravě *Analýzy self*^v se v sobotu dopoledne v Kohutově prostorné domácí pracovně scházela skupina příznivců, kteří přispěli k formulacím rukopisu zejména z hlediska jasnosti a srozumitelnosti. Vše se soustřeďovalo na Kohutovo úsilí vytvořit novou psychologii. I když byl příjemný hostitel, zacházení se skupinou, doma ji říkal *die Jünger*, bylo zcela podřízeno jeho cílům. Členy skupiny – mezi nejvěrnější patřili Arnold Goldberg, Michael Franz Basch, Paul a Anna Ornsteinovi, Paul a Marian Tolpinovi a Ernest Wolf – využíval jako emisary svého učení, zastupovali nový směr na přednáškách a seminářích.

Analýza self vyšla roku 1971 a ukázala se jako těžko srozumitelná kniha, určená pro pokročilé analytiki, přičemž dlouhé odstavce a šroubované formulace, poplatné struktuře autorovy mateřštiny, činí text zvláště neprostopupným. Kniha není systematickým shrnutím nové teorie, přináší klinická doporučení, jak zacházet v psychoanalýze s pacienty, kteří trpí narcistickou poruchou osobnosti a vytvářejí specifické přenosy. Ačkoli se *Analýza self* prodalo zpočátku jen několik tisíc kusů, vyvolala bouřlivé negativní reakce. Kohutovy názory byly – mimo zpočátku úzký okruh příznivců v Chicagu – odmítány starou gardou institutu a v mezinárodním měřítku byl ostrakizován. Z kritiky se cítil zničený, zejména když ztratil přízeň Anny Freudové, a když Kurt Eissler nechápal, o čem píše. Kritici

^v Kohut H. *The analysis of the self: a systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. New York: International Universities Press: 1971.

mu vyčítali, že je neanalytický autor, protože se odchýlil od Freudovy pudové teorie a zpochybnil klíčový význam oidipského konfliktu.

Odmítání vyvolala také Kohutova práce o vzteku z následujícího roku 1972.²⁶ Freudův názor na člověka byl ve svém celku hluboce pesimistický, agresivní impulsy považoval za biologicky dané (pudové), jsouce zadržovány jen zdmi obran a superegálních zákazů. Naproti tomu Kohut považoval vztek za vedlejší produkt vychýlení narcistické rovnováhy. Akutní vztek je dobře znám z práce s pacienty, trpícími poruchami self, již reagují zlostí i na drobné chyby v porozumění ze strany terapeuta, na malé nepravdivosti rozvrhu nebo jiná nepředvídatelná vychýlení. U chronického vzteku dochází k tomu, že osobnost je psychologicky organizována kolem vzteku, který se stává důvodem bytí (*raison d'être*). Tento způsob zacházení se vztekem se pak mezigeneračně přenáší v podobě nesnášenlivosti, např. rasové.

Druhou knihu s názvem *Obnova self* začal psát v roce 1974. Její vydání v roce 1977 představovalo jednoznačný úspěch díky silnému uznání selfpsychologie i díky dlouhé a trpělivé práci nakladatelské redaktorky Natalie Altmanové. Během několika měsíců se prodalo přes 11 000 výtisků. Kniha obsahuje dobře vyvážený mix klinických vinět a teorie.

Poslední práci zveřejněnou za Kohutova života představuje nevšední článek o dvou analýzách pana Z., publikovaný v roce 1979.²⁷ Strozier se soustředil na spekulace, že se jedná o skrytou autobiografii.²⁸ Didaktický článek měl ukázat přednosti nového přístupu. Zatímco první analýza pana Z. odpovídala klasickému pojetí, druhá pak novému selfpsychologickému přístupu. Strozier obsáhle diskutuje (ne)existenci pana Z. jako pacienta a poukazuje na skutečnost, že dějiny psychoanalýzy jsou plné autobiografického materiálu, jenž byl prezentován pod rouškou případu. Přímé důkazy chybějí, podle Kohutova přání zničil jeho syn zřejmě všechny záznamy o pacientech. *Dvě analýzy pana Z.* byly jediným textem, který nepředčítal manželce nebo synovi, což jinak bez výjimek dělal. Těžko ovšem jinak v 70. letech zveřejnit sebeodhalení na téma traumatizace primární scénou, masturbace s masochistickými představami nebo homosexuálního svedení. Strozier se hypoteticky – a zřejmě nikoli neoprávněně – domnívá, že článek představuje výsledek autoanalýzy v těžké životní situaci osobní i pracovní, kdy se Kohut cítil být vylučován z vlastní profesní komunity, jakkoli množství jeho příznivců narůstalo. Zároveň je těžké uvěřit, že ve svém postavení bude falšovat případový materiál, aby potvrdil svoji teorii. Falšování případu ovšem není izolováno od ostatních aspektů Kohutovy existence, podobá se jiným oblastem, zahaleným tajemstvími, jako jsou identita, sexualita nebo nemoci, kde byla hranice mezi pravdou a lží také neostrá.

Na poslední knize, *How does analysis cure?*,^{vi} pracoval doslova na smrtelné posteli.

NEMOC – SLÁVA – SMRT

Analýza self vyšla v roce 1971 a během léta se Heinz Kohut ocitl ve stínu smrti. Při běžném lékařském vyšetření mu zjistili zvětšenou slezinu – fatalisticky odejel na kongres do Vídně a pak do Carmelu. Podzimní testy prokázaly, že má rakovinu lymfatické tkáně, nikoli leukémií stejného typu jako jeho otec. Odstranili mu slezinu, v roce 1977 prodělal chemoterapii, následující rok radioterapii. Zhubl, cítil se vyčerpaný a byl imunitně oslabený, trpěl častým nachlazením a virózami. Z rakoviny se stalo Kohutovo největší tajemství. Odůvodňoval své postoje tím, že chce ochránit pacienty; ve skutečnosti prakticky každý, kdo s ním přišel v té době do styku, viděl, že trpí „něčím na způsob leukémie“.

I když si ho už dříve manželka a syn dobírali, aby nebyl tak sebestředný a narcistický, a on jim odpovídal, že sám sobě pomoci nedokáže, došlo v důsledku nemoci a úzkosti ze smrti k prudkému zhoršení jeho chování v soukromí. Do popředí se dostala Kohutova horší stránka: vyžadoval, aby byl středem pozornosti. Večere s okruhem přátel získávaly brutální charakter. Recitoval dlouhé pasáže z Goetha, jakmile zjistil, že ve společnosti nikdo neumí německy. Synovi přiznával, že *sám sebe nezvládá*. Jeho chování těžce snášeli i nejbližší přátelé z řad praxí otužilých analytiků.

Heinz Kohut byl všeobecně nepřístupný osobním otázkám, což se v souvislosti s rakovinou ještě zhoršilo. Vždy dával jasně najevo, že si nepřeje být dotazován na ty oblasti, o nichž nechce hovořit. Vznikaly extrémní situace, kdy mladší kolegové, často v osobní analýze nebo supervizi, kdy byli na Kohutovi závislí, věděli o jeho nemoci – a stali se tak zajatci jeho pojetí. A když popírání selhávalo, jednoduše lhal, že se nejedná o nic maligního. Rodina žila v bezmocném napětí od jednoho krevního testu k druhému.

Ve stejné době dostával ty nejprestižnější nabídky, aby vedl semináře nebo přednášel.

Až do konce roku 1978 nemoc sice progredovala, příznaky byly ale relativně mírné. Mohl dál pracovat, věnoval se zejména supervizím, cestovat, publikovat a veřejně vystupovat. Počátkem roku 1979 mu provedli dvojité koronární by-pass. Nezotavoval se tak rychle, jak si přál, v březnu byl v nemocnici znovu kvůli infekci, nemocniční nákaze a agresivní antibiotické terapii. Souhrnně vzato: lymfóm, ischemická choroba srdeční s by-passem, zvrátě a chronická alergie.

Na podzim 1980 se začaly horšit výsledky krevních testů. V listopadu, po selfpsychologické konferenci v Bostonu, onemocněl pneumonií, následovaly dva měsíce léčeni, z toho tři týdny v nemocnici. Na kardiologii k němu některé sestry odmítly chodit, že je exhibicionista. Jistá Eileen O'Sheaová, kterou Strozier našel a mluvil s ní, v Kohutovi viděla těžce regredovaného pacienta, takže jí nevadilo, že na ni ráno čekal nahý, nechal se koupat, olejovat a pudrovat a choval se jako malé dítě. Pozoruhodné na jejím svědectví je, že před touto hospitalizací pronesl na selfpsychologické konferenci v Bostonu snad nejvlivnější příspěvek v životě.

Naposledy vystoupil Heinz Kohut na konferenci v kalifornském Berkeley počátkem října 1981 s příspěvkem o empatii. Pro postupující slabost a stavy zmatenosti byl po návratu domů hospitalizován. Zemřel následující čtvrt-

vi Knihu „How does analysis cure?“ z rukopisů Heinze Kohuta editovali Paul Stepanky a Arnolg Goldberg, vyšla v University of Chicago Press v roce 1984, 254 s.

tek 8. října 1981 po krátkodobém předsmrtném zlepšení. Smuteční obřad se konal v kostele unitářské církve, na varhany hrál Robert W. Wadsworth. Kohutův popel byl uložen do rodinné hrobky jeho manželky v Milwaukee.

Paní Elizabeth se v roce 1989 odstěhovala za synem a jeho rodinou do Williamstownu (Massachusetts), zemřela v roce 1992. Syn Thomas je profesorem historie, absolvoval psychoanalytický výcvik a vydal dvě knihy o největších německých dějinách.

Paradoxní vztah života a díla psychoanalytika Heinze Kohuta vystihuje citát z jeho oblíbeného románu, z *Kouzelného vrchu* Thomase Manna, kde hlavní hrdina Hans

Castorp takto přemýšlí: „*I zdomácněl tu jako jeden z oněch lékařů, kteří jsou druhy v utrpení těm, na jejichž pobyt dozírají; ne jako lékaři, kteří, sami na chorobě nezávislí, jí vzdorují a potírají ji ze stanoviska osobní intaktnosti, nýbrž jako ti, kteří jsou sami poznamenáni – zvláštní, ale nikterak ojedinělý případ, který má nepochybně jak přednosti, tak i vady. Kamarádství mezi lékařem a pacientem lze jistě vítat, říká se, že jen trpící může být trpícímu vůdcem a uzdravitelem. Ale je možné, aby někdo opravdu duchovně zvládal moc, jejímž otrokem sám je? Může osvobozovat ten, kdo sám je poroben?*“²⁹

Petr Klimpl

LITERATURA

- Ogden TH. Analytický třetí: práce s intersubjektivními klinickými fakty (1994). In: Mitchell SA, Aron E, eds. Vztahová psychoanalýza – zrození tradice. 2. díl. (Příspěvky z let 1991–1994). Praha: Triton; 2004: 266–303.
- Hoffman IZ. Pacient interpretuje analytickou zkušenost (1983). In: Mitchell SA, Aron E (eds.). Vztahová psychoanalýza – zrození tradice. 1. díl. (Příspěvky z let 1981–1990). Praha: Triton; 2004: 71–112.
- Kohut H, Wolf ES. The disorders of the self and their treatment: an outline. Int J Psycho-Anal 1978; 59: 413–425.
- Mitchell SA, Blacková MJ. Freud a po Freudovi. Dějiny moderního psychoanalytického myšlení. Praha: Triton; 1999: 173–195.
- Fonagy P, Target M. Psychoanalytické teorie. Perspektivy z pohledu vývojové psychologie. Praha: Portál; 2005: 173–209.
- Clarkin JF, Yeomans FE, Kernberg OE. Psychotherapy for borderline personality. New York: John Wiley; 1999: 390.
- Kohut H. Obnova self. Praha: Psychoanalytické nakladatelství; 1991: 138.
- Kernberg OE. Psychoanalýza, psychoanalytická psychoterapie a podpůrná psychoterapie: současné rozpory. Revue Psychoanalytická psychoterapie 2003; 5 (2): 4–18.
- Strozier CB. Heinz Kohut. The making of a psychoanalyst. New York: Other Press; 2004: 495.
- Goldberg C. A personal and professional reminiscence of Heinz Kohut. Progress in Self Psychology 2003; 19: 347–358.
- Terman DM. Heinz Kohut as I knew him. Int J Self Psychol 2010; 26 (5): 96–102.
- Chessick RD. Heinz Kohut: The making of a psychoanalyst. Am J Psychiat 2001; 158 (11): 1944–1945.
- Loewenberg P. Heinz Kohut: The making of a psychoanalyst. J Am Hist 2002; 89 (1): 263–264.
- Freud S. Heinz Kohut: The making of a psychoanalyst. Am J Psychother 2002; 56 (2): 283–291.
- Gedo JE. Heinz Kohut: The making of a psychoanalyst. Am Imago 2002; 59 (1): 91–102.
- Freud S. Úvodní slovo ke knize Verwahrloste Jugend. Sebrané spisy Sigmunda Freuda, sv. 13. Praha: Psychoanalytické nakladatelství; 1998: 445–447.
- Werner A. Edmund Engelman. Photographer of Sigmund Freud's home and offices. Int J Psychoanal 2002; 83 (2): 445–451.
- Weisel-Barth J. Heinz Kohut and Thomas Mann: a story of exile in the 20th century. Int J Psychoanal Self Psychol 2010; 26 (5): 103–109.
- French TM. Franz Alexander, M. D. 1891–1964. Psychosom Med 1964; 26 (3): 203–206.
- Mann T. Smrt v Benátkách. In: Novely a povídky. Praha: Odeon; 1979: 126–181.
- Procci W. Obituary. Leo Rangell 1913–2011. Int J Psychoanal 2012; 93 (2): 451–455.
- Kohut H. Introspection, empathy, and psychoanalysis. An examination of the relationship between mode of observation and theory. In: Ornstein PH, ed. The search of the self. Selected writings of Heinz Kohut: 1950–1978. London: Karnac Books; 2011: 205–232.
- Freud S. Davová psychologie a analýza Já. Sebrané spisy Sigmunda Freuda, sv. 13. Praha: Psychoanalytické nakladatelství; 1998: 59–127.
- Kohut H. Forms and transformations of narcissism. In: Ornstein PH, ed. The search of the self. Selected writings of Heinz Kohut: 1950–1978. London: Karnac Books; 2011: 427–460.

inzerce

Klinika ESET-Praha, ČR (akreditované pracoviště)
přijme

psychiatra – psychoterapeuta

Profesní CV zasílejte na e-mail: klinikaeset@volny.cz.

Případné dotazy na tel.: +420 242 485 855